

УДК 141.7

ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ "ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ" З ТОЧКИ ЗОРУ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ

ОЛЕКСІЙ МАЦУКА,

*аспірант кафедри філософських наук**Донецького національного університету економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського*

У статті виконано соціально-філософський аналіз основних чинників та складових ідеї правової та соціально-правової держави у філософських концепціях античності, середньовіччя, Нового часу. Відтворено місце теорій лібералізму, етатизму та консерватизму в становленні концепту соціально-правової держави. Систематизовані основні положення теорії соціально-правової держави в ХХ столітті, показано, що сьогодні актуалізується поява нових державних моделей, здатних розв'язати сучасні протиріччя політико-правової системи суспільства.

Ключові слова: правова держава, соціально-правова держава, лібералізм, неолібералізм.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли держави все більше піддані тенденціям глобалізації, у світі спостерігається імпорт західної моделі державотворення, однією з ключових характеристик якої є правова держава. Якщо розглядати попередні державні утворення, у складі яких розвивалася Україна, наприклад СРСР, то в його конституції поняття правової держави декларувалося, а на практиці в суспільстві спостерігалось свавілля держави, ігнорування прав людини та її незахищеність. Відповідно, осмислення поняття правової держави, її ролі в житті суспільства є надзвичайно важливим для подальшого розвитку українського громадянського суспільства. Крім того, дослідження актуальне також через те, що сучасна західна культура переживає перехід на якісно нову форму співіснування суспільства й формуються передумови виникнення нових форм взаємодії людини, суспільства та держави.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Ступінь розробленості проблематики правової держави традиційно вважається надзвичайно високим. Цицерон, Т. Гоббс, Г. Гроцій, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, К. Т. Велькер, Р. фон Мольте, Л. фон Штайн, Ад. Пренс, В. М. Гессен, Б. О. Кістяківський, С. А. Котляревський, П. І. Новгородцев, М. І. Палієнко, Г. Ф. Шершеневич, а також сучасні науковці, зокрема В. Д. Бабкін, Р. Ф. Гринюк, А. П. Заєць, В. В. Копейчиков, М. І. Козюбр, Л. С. Мамут, В. П. Милецький, О. З. Панкевич, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, О. В. Скрипнюк, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко, І. В. Яковюк та інші зробили серйозний внесок у дослідження поняття "правова держава". Проте більшість дослідників вивчали поняття правової держави, у першу чергу, із правової, а не філософської точки зору.

Метою статті є спроба соціально-філософського осмислення поняття "правова держава" та простеження її розвитку від початку формування до нашого часу.

Виклад основного матеріалу. Розробка принципів правової держави почалася з перших кроків становлення політико-правової науки, тобто в античності. Вона відбувалася в тісному зв'язку з процесами розвитку демократичної держави. Досить поспішно позицію зміцнення ролі права в державі висловлювали ті, хто за родом своєї діяльності був орієнтований на нові соціальні інститути (суди й народні збори), - софісти і риторичари. Софіст Протагор намагався переорієнтувати ціннісний лад сучасної культури на користь людини, Лікофрон прямо заявляв про існування невідчужуваних прав індивіда та про необхідність захисту їх державою. У їхньому середовищі утвердилася ідея про державу як суспільний договір (першим її висунув Демокрит). Серйозний внесок у зміцнення ідеї правової держави зробили піонери політичної та правової науки: Платон, Аристотель, пізніше - Полібій, Цицерон.

Античне суспільство пройшло великий шлях зміцнення правової та громадянської культури. Афіни за допомогою законів будували демократію, Спарта за допомогою законів (Лікурґ) успішно перешкождала її утвердженню. У цілому до побудови правової держави в цьому суспільстві залишалось дуже далеко, тому що правосвідомість спиралася не на поняття індивідуальної свободи і плюралізм соціальних інститутів, а більшою мірою на модернізаційний процес [12].

Саме тому розквіт правосвідомості (римське право) припав на епоху, коли демократична ідея вже занепала. Імперська ідея Риму, що її замінила, а пізніше ідея князівської влади в середньовіччі вже не мала нічого спільного з правовою державністю. Проте саме в середньовіччі виникла важлива передумова правосвідомості - поняття божественного, священного закону, якого ще не було в епоху античності та еллінізму. Епоха Ренесансу розвинула особистісний та антропоцентристський елементи середньовічної свідомості. А справжнє зростання ідей правової державності в Новий час розпочалося на "багато підживленому ґрунті" європейської культури.

№ 8 (99) листопад 2009 р.

Полігоном для розвитку й утілення в життя ідей правової державності стала острівна Англія, де неперервні традиції представництва та парламентаризму (з XII ст.) як ніщо інше сприяли посиленню значення права в суспільстві. Дж. Локку належить ідея поділу влади з метою обмеження свавілля держави. У його вченні державна влада стала визначатися як мета захисту індивідуальних прав і свобод особистості, а право - поняттям обмеження, а не розпорядження (дозволено все, що не заборонено законом) [4].

Утім, не менше значення мали процеси, що відбувалися на континенті, бо саме там визначався характер загальної динаміки Європи. У XVII-XVIII ст. у монархічних державах Європи був послідовно втілений принцип абсолютної влади. Це було пов'язано з тим, що в той час відбувався процес формування держав-націй. Держава є найвищим виразом єдності нації і єдиною умовою виживання в колі агресивних і сильних сусідів. Разом із розквітом абсолютистських держав, обумовленим ослабленням міцності середньовічного станового суспільства, перший стан втрачає свою незалежність й утворює верству служилого дворянства. У XVIII ст. на арену політичної дії поступово висунувся третій стан, який заявив про себе з усією рішучістю під час Великої французької революції 1789 р. У той час склалася абсолютно нова розстановка соціальних сил, за якої руйнується ієрархічна субординація станового суспільства, і всі члени й верстви суспільства виявляються здатні відстоювати свої інтереси, претендують на представництво своїх інтересів у системі державної влади [6].

Гасло "Свобода, рівність і братерство", що піднялося на прапорах паризьких барикад, було підготоване всією ідеологією французького Просвітництва. Ідеї Ш. Монтеск'є, що досліджував можливості розвитку законності в суспільстві та обмеження абсолютизму держави, Ж.-Ж. Руссо, який розробляв концепцію природних прав особистості й модель народного суверенітету, Вольтера і Д. Дідро, які багато зробили для розвитку почуття свободи й незалежності у своїх співгромадян, стали прелюдією до обґрунтування принципів, які визначили зміст "Декларації про права громадянина і людини" 1789 р. і французької Конституції 1791. І хоча цим ідеям не судилося реалізуватися в революційній практиці якобінців, їх рух, підхоплений американськими просвітителями - батьками Конституції США, що політично втілили ідеал свободи й невід'ємних прав особистості в державі (Конституція 1787 р.), німецькими філософами (Кант, Фіхте, Гегель), які підняли на небувалу висоту ідею верховенства права і його розуміння як "здійснення свободи", свідчив про початок нового історичного процесу.

Найважливішою ознакою цього процесу - процесу розвитку правової держави - стало становлення громадянського суспільства, тобто автономної сфери соціальних і політичних відносин, вільних від втручання держави ззовні. Однак набагато більше значення, ніж політична боротьба, мав розвиток інституту приватної власності й капіталістичних ринкових відносин. Забезпечивши достатній захист і безпеку основи своєї свободи і впливу - власності, третій стан окреслив межу, через яку держава не повинна була переступати і яку держава та громадянське суспільство до сьогодні не можуть здолати задля взаємної співпраці.

До другої половини XIX ст. ідея правової держави, що отримала ґрунтовну розробку в німецькому

ідеалізмі, перетворилася на реальний політичний ідеал, який став визначати політичні платформи цілих політичних партій і рухів та зайняв важливе місце в концепціях учених-правознавців. У політичній сфері ідея правової держави утворила центр протистояння течій лібералізму й етатизму, лібералізму та консерватизму. Ліберальний рух (А. Сміт, А. де Токвіль, І. Бентам, Дж. С. Мілль, Т. Х. Грін, Л. Хобхауз, Б. Бозанкеті та ін), що спирався на самостійну ініціативну буржуазію, від самого початку відстоював програмні тези рівності всіх перед законами, верховенства прав і свобод особи, толерантності, конституційного обмеження політичної влади, поділу влади, невтручання держави в приватну сферу, розвитку приватної власності та вільної конкуренції (принцип *laissez faire*). Із цієї точки зору роль держави зводилася до мінімального втручання в суспільне життя, до функції "нічного сторожа". Завдання держави - не регулювання суспільного життя, а захист прав і свобод як окремої людини, так і суспільства. Лібералізм, як правило, виступав проти революції - за владу закону і поступовість еволюції. Проте саме він став у XIX ст. двигуном прогресивної демократичної культури, що здолала опір консерватизму традиційної культури. Переважно із середовища лібералів вийшли інтелектуали, що забезпечили культурну й теоретичну підтримку процесу становлення правової держави [7].

Саме в ліберальній традиції правової думки отримала подальшу розробку ідея правової держави. Своє, можливо, найбільш повне вираження вона знайшла в теорії самообмеження держави правом німецького правознавця Г. Еллінека, відповідно до якої держава всередині надає громадянам індивідуальні права проти самої себе, а зовні - зобов'язується дотримуватись норм міжнародного права. Держава, зазначав французький правознавець Л. Дюгі, "є не що інше, як сила, віддана на служіння праву" [12]. До прихильників ідеї правової держави слід віднести ще одного відомого німецького правознавця XIX ст. Р. Ієрінга. Необхідність визнання державною владою виданих нею норм і для самої себе він визначив поняттям "правовий стан". Близька до цієї точки зору відстоюється в соціологічній школі права, де право розглядається як самостійне суспільне явище, що існує поза прямою залежністю від життя держави. Воно становить суть концепції правової держави [11].

До початку XX ст. основні принципи юридичної концепції правової держави в провідних західноєвропейських державах були втілені в життя: уведене в 1918 р. в Англії загальне виборче право, ефективно функціонуюча в США система поділу влади стали загальноновизнаними моделями для побудови сучасної демократичної правової держави. Вчення про правову державу припинило бути сферою нових визначних відкриттів, перетворилося на галузь повсякденної теоретичної та практичної розробки, на шкільну дисципліну. Основне місце в подальшому розвитку цього вчення зайняла систематизація його аспектів. Німецький політолог А. Альбрехт виділяє такі основні положення теорії правової держави [13]:

- конституціоналізм вимагає, щоб діяльність держави регулювалася правовими нормами, зафіксованими в конституції;

- плюралізм структури політичної спільноти забезпечує положення, при якому наявність у політиці безлічі конфліктів і взаємодіючих сил справляє стримуючий вплив на державу;

- державна монополія на верховну владу в політичному співтоваристві виключає втручання будь-яких особливих інтересів у формування державної волі;

- інституціоналізований зворотній зв'язок держави з громадською думкою забезпечує контроль суспільства над державним апаратом;

- процесуальна, формальна й матеріальна раціоналізація держави покликана гарантувати дотримання державою права і закону;

- захист інтересів перед державною владою передбачає судовий контроль над діяльністю держави.

Крім того, правовій державі притаманні такі ознаки:

1. Верховенство закону в усіх сферах суспільного життя. Вищою формою вираження й захисту прав і свобод людей у системі правових цінностей є закон. Непорушність його закріплюється в Конституції (основному законі) країни й поширюється на інші закони та нормативні акти. На сторожі неухильного дотримання конституційних приписів стоїть Конституційний Суд і вся система судів правової держави, тому правова держава - це і конституційна держава. Верховенство права (закону) у суспільстві як головний принцип правової держави зумовлює й інші її принципи, зокрема підпорядкування закону і самої держави, і її органів, і посадових осіб.

2. Реальність прав особи, забезпечення її вільного розвитку. У соціально-політичному житті свобода людини виступає як її право. У правах людини виражаються можливості її дій у різних сферах життєдіяльності: економічній, політичній, соціально-культурній, особистій. Чим ширші ці права, чим більше вони гарантовані, тим вільнішою є особистість. Якщо ж природні права людини обмежені, вона відчуває себе невпевнено, принижено, втрачає здатність до творчості, обмежуючи таким чином власний розвиток і розвиток суспільства. Правова держава проголошує і конституційно закріплює свободу людей і їх рівність у правах як природжені якості кожної людини.

3. Взаємна відповідальність держави й особистості. Самообмеження держави правом, що закріплює свободу особистості, не є одностороннім привілеєм особистості. Остання, у свою чергу, теж погоджується на певні обмеження та зобов'язується підкорятися загальним звичаям держави. Правовий характер взаємної відповідальності держави й особистості - важлива складова частина права, а не продукт волевиявлення держави. Отже, у правовій державі встановлюється принцип взаємної відповідальності держави й особистості.

4. Принцип поділу влади. Основним принципом організації й діяльності правової держави є поділ влади. Це принцип поділу влади між законодавчими, виконавчими та судовими органами держави. Принцип означає, що жодному з державних органів не належить вся державна влада в повному обсязі. Кожен із них здійснює тільки свою, властиву йому функцію і не має права втручатися в діяльність іншого органу. Таке розмежування спрямоване на те, щоб утримати владу від можливих зловживань і не допустити виникнення тоталітарного управління держави, не пов'язаного правом; разом із тим, якщо одна з трьох гілок (галузей державної влади) не вийде на перше місце, то державний механізм буде вражений постійною боротьбою між ними за фактичне верховенство й перетвориться на силу не руху й

розвитку, а гальмування. Тому верховне положення займає законодавча влада, оскільки саме вона втілює в закони основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики, забезпечує верховенство закону в суспільстві. Виконавча влада в особі своїх органів займається безпосередньою реалізацією правових норм, прийнятих законодавцем. Судова ж влада покликана охороняти право, правові засади державного й суспільного життя від будь-яких порушень, хто б їх не робив. Правосуддя в правовій державі здійснюється тільки судовими органами.

Такі основні характеристики правової держави. У них концентруються загальнолюдські цінності, сформовані в процесі тривалого розвитку державно-організованого суспільства. Природний прогрес людського життя вносить і буде вносити нові елементи в теорію й практику будівництва правової держави.

Варто зазначити, що кожна із сучасних розробок теорії "чистої" правової держави, як правило, відштовхується від вузькоправового підходу до проблеми, від юридичного значення терміна, наслідуючи тим самим ліберальну традицію. Тим часом розвиток ідей та досвід побудови правової державності в ХХ ст. зазнали подальшої еволюції, значно розширивши рамки попередньої проблематики. Адже поняття "справедливість" - основа ідеї правової державності - передбачає не тільки формальну рівність перед законом, а й реальну рівноправність, відсутність обмеження прав громадян і соціальних верств у державі. На зміну ліберальній ідеї формальної правової держави, що спрямовувала історичний процес у ХІХ ст., прийшли спроби наповнити це поняття реальним змістом.

У сучасному світі давно немає ані правової держави в чистому вигляді, ані соціальної, а є соціально-правова держава, яка все частіше іменується як соціально-правова держава [11]. Соціально-правова держава виникає в середині ХХ ст. у результаті тривалого - понад півстолітнього - процесу перетворення правової держави не просто на соціальну, а саме на соціально-правову державу. Утворена в результаті подібної трансформації нова держава, ставши соціальною, разом із тим не перестає бути правовою. Але навіть якщо припустити існування суто соціальної держави, то й вона не втрачає свого правового характеру, якщо, звичайно, під правом не розуміти виключно приватне право.

Сьогодні кожна правова держава є соціальною, а соціальна - правовою. Вони не існують одна без одної. Разом вони складають соціально-правову державу. Розділити їх можна тільки в абстракції. Говорячи про соціальну державу, у реальності ми маємо на увазі соціально-правову державу. Так само, говорячи про правову державу, ми в сучасних умовах маємо на увазі, що вона одночасно є й соціально-правовою.

Тому цілком правомірно в сучасній літературі стверджується, що "правова держава" і "соціальна держава" - не просто стали нерозривні, але нерідко використовуються як синоніми [9]. Зв'язок соціальної держави з її правовою природою став важливим кроком закріплення за нею соціальних функцій. Соціальний характер і функції держави не просто набули міцної правової підстави, але стали провідними для держави, у свою чергу трансформуючи правову основу держави. До цього можна було б тільки додати, що нерозривний зв'язок між поняттями правової та соціальної держави термінологічно дуже вдало передається якраз поняттям "соціально-пра-

вова держава". На початок XXI ст. статус соціально-правової держави мають практично всі не тільки західні держави, а й постсоціалістичні країни Східної Європи та СНД, включаючи Україну, хоча сам статус із різних причин далеко не завжди достатньо чітко фіксується в їх конституціях.

Найбільш загальною об'єктивною причиною появи на арені політико-правового життя Заходу соціально-правової держави стала глибока криза правової держави в першій половині XX ст. На міжнародній арені ця криза проявилася перш за все в нездатності правової держави запобігти розв'язанню двох світових воєн із їхніми незліченними матеріальними й людськими втратами, виникненню національно-визвольних рухів і повстань народів колоній, подальшому розпаду колоніальних імперій (Англії, Франції, Німеччини та ін.), народно-демократичним і соціалістичним революціям у Європі та Азії та постанню, нарешті, з них світової соціалістичної системи, що істотно звузила сферу панування світового капіталу. Тобто правова держава виявилася багато в чому неспроможною зберегти сприятливі зовнішні умови свого власного існування.

Ще більшою мірою це стосується діяльності правової держави на внутрішній арені. Тут свідомість кризи правової форми політичного панування капіталу було ще більше. Досить згадати світову економічну кризу, що охопила Захід у повоєнні 20-30 роки XX ст. У соціальній сфері правова держава не змогла зберегти необхідної єдності західного суспільства, запобігти його розколу на два ворожих (заможні й незаможні) стани, які утворилися під її покровом унаслідок двохсотлітньої безперешкодної дії законів вільного ринку та вільної конкуренції.

Нарешті, правова держава, узятя у своєму чистому вигляді, загалом виявилася неспроможною захистити права й свободи людини, причому не тільки права робітничої більшості, для якої право власності перетворилося на право на свою робочу силу, але й прав класу власників, чиє право власності було поставлено під сумнів пролетарськими революціями. Крім того, воно стало скорочуватися подібно шагреневій шкірі з початком соціальних реформ, що здійснювали лейбористські та соціал-демократичні уряди. Такі основні прояви кризи правової держави в першій половині XX століття. У своїй сукупності вони й стали головною причиною появи на світ соціально-правової держави.

Сучасні часи можна з повною підставою назвати неоліберальним етапом еволюції соціально-правової держави. На цьому етапі ми маємо справу фактично з її новою неоліберальною моделлю. Ця модель з'являється на рубежі XX-XXI століть, коли західне суспільство за багатьма критеріями дійсно стає постіндустріальним, глобальним інформаційним, постекономічним і посткапіталістичним, коли зростає значущість нематеріальних факторів виробництва та супутньої їм інтелектуальної та історичної ренти, а державно-правова форма починає набувати багато в чому нової якості. Це все виливається у форму нової, неоліберальної соціально-правової держави.

Це суспільство і, відповідно, його держава в західній науковій літературі іменується по-різному: глобальна, постіндустріальна, постекономічна, постматеріальна, інформаційна, мережева, постринкова, і, що особливо важливо, як посткапіталістична, постбуржуазна, постсучасна вона приходиться на зміну сучасному капіталістичному суспільству. Причому під кожну назву підводяться відповідні концепції.

Численні терміни та концепції, що використовуються для позначення нової стадії розвитку суспільства та її державно-правової форми, засновані, як правило, на використанні префікса "пост" - "постіндустріальне суспільство" Д. Белла, "постіндустріальний капіталізм" Р. Хейльбронера, "постбуржуазне суспільство" Дж. Ліхтхайма, "посткапіталістичне суспільство" Р. Дарендорфа і П. Дракера, "постспоживацьке" Д. Рісмана, "постринкове" Дж. Ріфкіна. Завдяки цим концепціям зріє розуміння того, що відбулися зміни, які не зводяться до трансформації колишніх порядків, а являють собою формування абсолютно нового соціального та державного ладу.

При цьому важливо ще раз підкреслити, що всі ці концепції тією чи іншою мірою заперечують класичний капіталізм і його правову державу в майбутньому західному суспільстві. Наприклад, автор теорії постіндустріалізму Д. Белл в епілозі до другого видання своєї широко відомої праці "Кінець ідеології", виступає проти збереження статус-кво в соціальній і політико-правовій структурі сучасного західного громадянського суспільства з тієї причини, що таке збереження означає відмову від будь-якої альтернативи капіталізму [3]. Головне для нього в тому, що майбутнє суспільство буде постсучасним, альтернативним капіталізму й через це може бути кваліфіковане як постсуспільство.

Висновки

Таким чином, політичні передумови формування правової держави охоплюють політико-правову систему суспільства: установи та організації, структуру зв'язків і взаємовідносин, принципи й норми державного та суспільного життя. У XXI столітті людство переживає рідкісний час оновлення як самої історії, так і її розуміння. Новий великий поворот позначився після краху соціалізму. Наприкінці тисячоліття краху зазнала не тільки радянська модель соціалізму, але й усі моделі, аж до шведської, чим і викликана актуальність роботи й інтерес соціальної філософії до поняття "правова держава".

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авцинова Г. И. Социально-правовое государство: сущность, особенности становления / Г. И. Авцинова // Социально-гуманистические знания. - 2000. - № 3. - С. 25-30
2. Бек У. Что такое глобализация / У. Бек. - М., 2001. - 154 с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. - М., 2004. - 287 с.
4. Боуз Д. Либертарианство: история, принципы, политика / Д. Боуз. - М., 2004. - С. 35.
5. Бьюкенен П. Смерть Запада / П. Бьюкенен. - М., 2003. - 308 с.
6. Дарендорф Р. От социального государства к цивилизованному обществу / Р. Дарендорф // Полис. - 1993. - № 5 (17) - С. 5-15
7. Дэвид Х. Краткая история нелиберализма / Х. Дэвид. - М., 2007. - 315 с.
8. Зиновьев А. А. На пути к сверхобществу / А. А. Зиновьев. - М., 2004. - С. 533-545.
9. Мамут Л. С. Социальное государство / Л. С. Мамут // Государство и право. - 2001. - № 7. - С. 5-14.
10. Увачев В. А. Социально-правовое государство как институт гражданского общества / В. А. Увачев. - М.: Ученые записки РГСУ, 2005. - С. 48-54.
11. Четвернин В. А. Государство: сущность, понятие, структура, функции / В. А. Четвернин // Проблемы общей теории права и государства. - М., 1999. - С. 637.

12. Чиркин В. Е. Государствоведение / В. Е. Чиркин. - М., 2000. - 128 с.

13. Heilbroner L. R. Business Civilisation in Decline / L. R. Heilbroner. - N.Y. - L., 1986. - P. 51.

14. Inglehart R. Culture shift in Advanced Industrial society / R. Inglehart. - Princeton (N.J.), 1990. - P. 96.

15. Drucker P. F. Post-Capitalist Society / P. F. Drucker. - N.Y., 1993. - P. 176.

16. Rifkin J. The End of Work. The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era / J. Rifkin. - N.Y., 1996. - P. 241-245.

O. Macuka

GENESIS OF CONCEPT "THE LEGAL STATE" IS FROM POINT OF SOCIAL PHILOSOPHY

The social philosophical analysis of basic factors and constituents of idea of the legal and social legal state is executed in philosophical conceptions of antiquity, dark ages, New time. The place of theories of liberalism, etatism and conservatism, is reproduced in becoming of concepts of the social legal state. The substantive provisions of theory of the social legal state are systematized in XX age, it is rotined that today becomes actual appearance of new state models, capable to decide modern contradictions of the political and legal system of society.

Key words: legal state, social legal state, liberalism, neoliberalism.

© O. Мацука

Надійшла до редакції 21.10.2009

УДК 946:322

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК І ТЕНДЕНЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИКИ І РЕЛІГІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

ОЛЕНА БРЮХАНОВА,

аспірант Державного університету інформатики і штучного інтелекту, м. Донецьк

У статті досліджено взаємозв'язок політичних і релігійних чинників у сучасному українському просторі. Розглянуто процес взаємодії соціальних феноменів - політики і релігії. Представлено суперечливість духовного життя в епоху глобальних процесів і змін. Визначені тенденції розвитку й еволюційні зміни цих відносин у період трансформації суспільства. Зазначено, що такі тенденції призведуть до подальшої секуляризації, яка приймає виразні форми політизації, і зворотного процесу десекуляризації, що виражений ще неявно.

Ключові слова: соціокультурний простір, політика, релігія, політичні й релігійні структури, взаємозв'язок політики і релігії, секуляризація і десекуляризація.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство, схильне до глобальних і різких змін, унаслідок науково-технічного прогресу, екологічної, демографічної криз, розповсюдження масової культури, геополітичної боротьби зазнає трансформацій в усіх своїх проявах і вимірах і стає тією цариною, де зближуються й перехрещуються інтереси політики і релігії.

Діалог між особливими соціальними феноменами - політикою і релігією - у контексті світової історії завжди мав місце, а відтепер набуває нового звучання й вимагає ґрунтовного соціально-філософського аналізу.

Огляд останніх досліджень і публікацій. З'явилася низка праць, статей, доповідей, у яких заяв-

лена проблема аналізується переважно в історико-політологічному аспекті, зокрема таких авторів - С. Здіорука, М. Кирюшка, М. Рибачука, П. Фещенка, О. Шуби, А. Юраша. Новий академічний підхід до дослідження проблеми показують сьогодні вітчизняні релігієзнавці - М. Бабій, В. Бондаренко, В. Лубський, А. Колодний, О. Саган, О. Уткін, Л. Філіпович. Суттєве значення для всебічного аналізу проблеми мали дослідження вітчизняних філософів, зокрема В. Андрущенко, Л. Губерського, А. Єрмоленка, С. Кримського, В. Михайличенка, І. Надольного, В. Шинкарука.

Необхідність гармонізації взаємовідносин політики і релігії та функціонування їх саме в законодавчо-

№ 8 (99) листопад 2009 р.